

UNGA OPERAN UPPTÄCKER ATT GÖRA EN OPERA



INTRODUKTION – *Det magiska huset*

I *Det magiska huset* kan skolor ta del av Kungliga Operans verksamhet och följa med bakom kulisserna på Sveriges nationalscen för opera, balett och dans. Här arbetar inte bara opera-sångare, dansare och musiker utan också en mängd andra yrkesgrupper som tillsammans skapar opera- och dansföreställningar.

Lärohandledningen är framtagen som inspiration till arbete i klassrummet efter att eleverna har fått se avsnittet *Unga Operan upptäcker att göra en Opera*. Övningarna kan anpassas efter eleverna och göras i helklass, mindre grupper eller individuellt. Handledningen riktar sig i första hand till lärare för barn i årskurs 1–3, men passar även äldre elever.

AVSNITTET

I det här avsnittet får ni tillsammans med Sara upptäcka hur en opera blir till. Här får ni träffa bilderboksskaparen Pija och kompositören Niklas som tillsammans gjort operan *Var är smörgåsen?* på Unga Operan. Ni får även titta in bakom kulisserna och ta del av allt från den konstnärliga processen till chefsplaneraren Mats dagliga schemapussel.



ÄMNESFOKUS: MUSIK, SVENSKA och BILD

Avsnittet och denna lärohandledning knyter an till Lgr22 på flera sätt och särskilt till ämnena musik, svenska och bild. Innehåll som särskilt berörs är:

- ✓ Slagverksinstrument, stränginstrument, tangentinstrument och digitala verktyg för musicerande och musikskapande.
- ✓ Olika musikinstrument. Hur de låter, vad de heter och hur de ser ut.
- ✓ Associationer i form av tankar, känslor och inre bilder som uppkommer genom musikupplevelser.
- ✓ Gemensamt och enskilt skrivande. Strategier för att skriva ord, meningar och olika typer av texter med anpassning till deras uppbyggnad och språkliga drag. Skapande av texter där ord och bild samspelar, såväl med som utan digitala verktyg.
- ✓ Strukturerade samtal. Att berätta om vardagliga händelser samt att uttrycka känslor, kunskaper och åsikter. Att lyssna, ställa frågor och ge kommentarer.
- ✓ Teckning, måleri, modellering och konstruktion.
- ✓ Olika element som bygger upp form, yta samt för- och bakgrund i en bild, till exempel linjer och färg.

FACIT TILL QUIZ PÅ SIDAN 8

FACIT: 1 – 2, 2 – 1, 3 – 2, 4 – 1, 5 – 1, 6 – X, 7 – 2, 8 – X, 9 – 1, 10 – X

NÄR ALLTING GÅR IHOP

Att göra en opera handlar om samarbete. Det är många olika personer, funktioner och idéer som måste samverka och komma överens för att en opera ska bli till. Musiken och sången driver berättelsen framåt, men den måste gå ihop med scenografi, ljussättning, kostym och rekvisita för att skapa en helhet. Alla är beroende av varandra när man gör opera!

Ofta går det flera år från att idén till en opera presenteras till den möter publik för första gången på premiärdagen. I ett stort operahus som Kungliga Operan krävs det noga planering för att se till att rätt lokaler är lediga vid rätt tidpunkt, och att alla involverade vet vad som ska göras när. Medan några personer byg-

ger, målar och syr i sina verkstäder, repeterar andra med orkestern eller med regissören på scenen. På Unga Operan repeterar man ungefär 6 veckor tillsammans med det konstnärliga teamet. Sedan är det dags att spela för publik!

Många tänker att opera är en gammal konstform, och visst spelar man ibland äldre operaverk på landets scener. Men det skapas också hela tiden nya verk – både för barn och vuxna. Hur man skriver musik och text till en ny opera kan se olika ut, och varifrån man hämtar inspiration till berättelsen varierar också. Pija och Niklas som ni träffar i det här avsnittet gör det på sitt sätt, men inte ens de vet hur operan blir förrän den spelas för barnen i publiken.

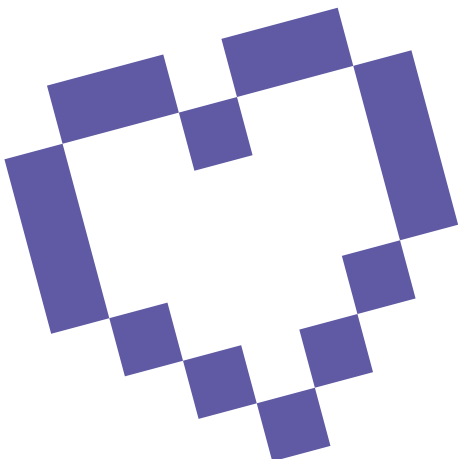
ORD I AVSNITTET

PARTITUR

Ett partitur är ett notblad där det står vad alla instrument gör i ett musikaliskt verk. När kompositörer skriver musik till exempelvis en opera skriver de noterna till samtliga instrument i partituret, så man kan se vem som spelar vad när och hur det ska spelas. Oftast är det bara dirigenten som följer partituret och den enskilda musikern har i stället egna noter enbart för sitt instrument.

LIBRETTO

Texten till en opera kallas libretto. I librettot framkommer operans berättelse, de olika rollkaraktärerna som är med i berättelsen och vad de sjunger. När en karaktär sjunger själv kallas det ett solo, är det däremot två karaktärer som sjunger kallas det för en duett. Ett libretto består av sångtexter för både solister och för flera sångare som sjunger tillsammans.



FRÅN INSPIRATION TILL LIBRETTO

I avsnittet berättar Pija om hur hon kom på idén till berättelsen i *Var är smörgåsen?* Hon läste en tidningsartikel om en man som plötsligt upptäckte att det bodde en person i hans garderob som åt av hans mat. I *Var är smörgåsen?* har kvinnan Gunnel Laurin bott obemärkt i en garderob i många år, men en dag stöter hon ihop med Pojke som nu bor i huset. I Pijas libretto sjunger Gunnel om hur hon hamnade där och hur livet är som inneboende.

I följande övning får ni prova på att skriva ett eget libretto. Ni får leta inspiration och komma på egna karaktärer och berättelser.

ÖVNING

- ✓ Gå ihop i mindre par eller grupper. Skriv ner olika händelser eller personer ni kommer på som vore kul att göra om till opera. Tänk högt och lågt! Det kan vara allt från det allra mest vardagliga, som en person som alltid kommer för sent, till rymdresor och polarexpeditioner. Ni kanske minns något ni hört om på TV eller radio. Det kan också vara något ni varit med om själva. Eller så letar ni inspiration på nätet eller i böcker.
- ✓ Efter ett tag samlas klassen och delar med sig av det ni hittat och kommit på. Skriv upp inspirationen på tavlan så alla ser.
- ✓ Nu får ni komma på en egen karaktär utifrån inspirationen på tavlan och skriva en solosång till librettot. Ni kan också skapa två karaktärer, då får ni testa på att skriva en duett i stället. Välj det som verkar kul att arbeta vidare med! Och kom ihåg att din librettoversion är din egen – en klasskompis kanske tar inspiration från samma person eller händelse, men gör ett helt annat libretto.

- ✓ När ni skriver sångtexten till librettot kan ni utgå från följande frågor:
- ✓ Vad berättar karaktären om i just den här sången? Vilka känslor uttrycker karaktären medan den sjunger? Är den till exempel glad, stressad, besviken eller rädd? Hur berättar karaktären? Använder den sig av få eller många ord? Är orden riktiga ord eller är de påhittade? Upprepar karaktären sig? Gör den olika läten såsom ”hmm”, ”mmm”, ”nja” osv? Kanske texten i librettot rimmar ibland?
- ✓ När alla är klara med sina libretton går ni ihop två och två och läser sångtexterna högt för varandra.

REFLEKTERA GÄRNA TILLSAMMANS

Hur gjorde ni när ni hittade inspiration?

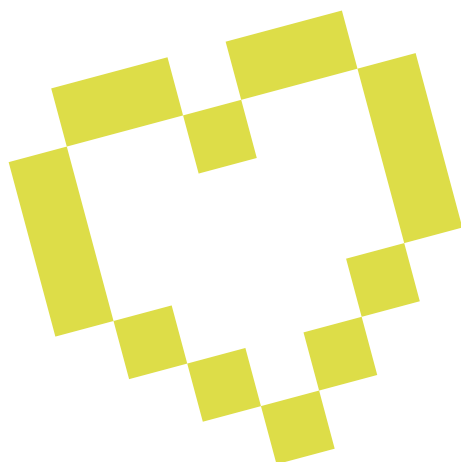
Var det lätt eller svårt att hitta?

Hur var det att omvandla inspirationsmaterialet till ett libretto?

Vad gjorde ni när ni skapade era egna karaktärer?

Vilka val gjorde ni?

Hur blev det som det blev?



VAD BERÄTTAR INSTRUMENTEN?

Också musiken berättar om en karaktärs viljor och känslor i en operaföreställning. Musiken skapar stämningar och för handlingen framåt. Niklas förklarar hur han jobbar med instrumentens olika ljud när han skriver musik. Bland slagverksinstrumenten finns till exempel trummor, cymbaler, woodblock och vibrafon som alla låter olika och kan berätta olika saker, exempelvis om operans olika karaktärer.

I följande övning får klassen undersöka olika ljud och tillsammans testa skapa karaktärer med hjälp av instrument. Övningen består av två steg, men ni kan välja att bara göra ett av dem om ni föredrar det.

ÖVNING

STEG 1.

- ✓ Leta fram olika instrument. Dela gärna in dem i olika sektioner som slagverk, stränginstrument, klaviaturer osv. Ni kan också göra ytterligare indelningar såsom Niklas gör med slagverken i trummor, klanginstrument, träslagverk och melodiskt slagverk.
- ✓ Klassen sätter sig i en ring. Två-tre elever väljer ett instrument som de vill undersöka. Finns det flera av samma instrument kan ni spela på varsitt, finns det bara ett får ni spela på det tillsammans. Några spelar medan resten av klassen lyssnar noga. Om ni vill kan ni blunda medan ni lyssnar.
- ✓ De som spelar får testa sig fram och prova att spela på olika sätt. Snabbt och långsamt, lätt eller hårt, oavbrutet utan paus eller med långa tystnader emellanåt.

- ✓ När ni undersökt instrumentet ett tag tystnar instrumentet och klassen diskuterar tillsammans: Hur låter det? Vad tycker ni är speciellt eller utmärkande för just det här instrumentet? Vad får ni för tankar och associationer när ni lyssnar? Kommer ni på en karaktär, en känsla, en händelse när ni lyssnar?
- ✓ Nu väljer en annan grupp ett nytt instrument att undersöka och klassen upprepar övningen. Så fortsätter ni tills ni varit igenom ett visst antal instrument.

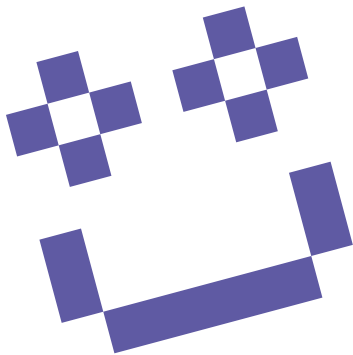
STEG 2.

- ✓ I nästa steg hjälps ni åt att skapa en karaktär genom instrumentens olika ljud.
- ✓ Kom med förslag på olika karaktärer. Exempelvis en busig person som leker, en arg person som ger skäll, en allvarlig person som pratar inför en stor grupp eller en förälskad person som dansar. Ni kan också komma på fantasifigurer eller djur, eller använda er av de karaktärer som ni skrev libretto till i förra övningen.
- ✓ Nu ska en eller flera elever försöka skapa en föreslagen karaktär med hjälp av instrument. Ni kan välja bara ett instrument eller flera som samspelar. Ta gärna inspiration av hur Niklas gör med slagverket i avsnittet.
- ✓ Upprepa övningen så länge ni tycker det är kul.

GÖR ERA EGNA KOSTYMMODELLER

Till barnoperan *Var är smörgåsen?* har Pija utöver librettot även designat scenografi och kostym. I avsnittet visar hon fram kostymkisser och scenografimodell. Det är viktigt att göra skisser och modeller så de som ska tillverka kostymerna och dekoren kan klura ut hur de ska göra dem.

I följande övning får varje elev skapa egna små kostymmodeller till en specifik karaktär. Som hjälp till detta kan ni använda er av klippdockan på nästa sida som är ritad av Pija. Dockan föreställer Gunnel Laurin från *Var är smörgåsen?* men ni kan förhålla er fritt till den och måla ovanpå Pijas ritningar eller vända på dem och måla på baksidan. Använd fantasin!



MATERIAL

Sax, lim, målarfärg, kritor, glitter, fjädrar, paljetter, tuschpennor, lätt styvt papper, silkespapper, etc.

INSTRUKTIONER

- ✓ Klipp ut dockan med tillhörande kostymkläder som finns på nästa sida.
- ✓ Använd klippdockans kläder som schabloner och gör fler klädesplagg. Klipp även ut dessa.
- ✓ Färglägg och dekorera dockan och de utklippta klädesplaggen med hjälp av olika material. Fundera på hur karaktären ska se ut. Vad uttrycker karaktärens kläder? Är de smutsiga, klumpiga, kungliga eller mönstrade? Är det vardagskläder, arbetskläder eller festkläder? Har karaktären själv valt sina kläder eller har karaktären blivit tvungen att bära just de kläderna? Om ni vill kan ni använda dig av samma karaktär som tidigare övningar.
- ✓ Gör olika kostymförslag genom att sätta ihop olika plagg på dockan. Vilken eller vilka sammansättningar passar karaktären bäst?

FÖRDJUPNING

Om ni vill fördjupa övningen kan ni även göra en del av den dekor och miljö som karaktären rör sig i. Ni kan välja att bygga en liten scenografimodell likt den ni ser i avsnittet, eller så kan ni måla en bakgrundsfond på ett större papper. Kanske fler karaktärsdockor får plats i samma miljö?

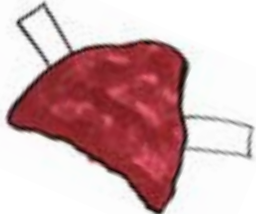
GUNNEL LAURIN



KLÄDER SOM GUNNEL
LÅNAT



MÅLA GUNNELS
MORGONROCK!



UTSKRIFTSVÄNLIG



DE VIKTIGA REPETITIONERNA

Innan en operaföreställning möter publik måste den repeteras. Under repetitionerna gör regissören tillsammans med resten av det konstnärliga teamet en mängd olika val kring hur föreställningens berättelse ska formars och gestaltas.

I följande övning får klassen i mindre grupper testa på att vara ett konstnärligt team. Gruppen består av regissör och skådespelare och tillsammans ska de komma på en scen som ni sedan repeterar noga innan den möter publik.

ÖVNING

Gå ihop i grupper om ungefär fem personer. Kom tillsammans på en händelse ni vill använda i er scen. Försök hålla det enkelt och precist. Här kommer ett förslag ni kan låta er inspireras av:

En familj kommer hem med en massa varor som de börjar plocka upp, men då börjar de bråka om var sakerna ska stå. Det slutar med att någon blir så arg att personen lämnar hemmet.

- ✓ Bestäm vem i gruppen som ska spela vad och vem som ska vara regissör.
- ✓ Testa olika sätt att spela scenen på. Ni kan använda er av ord eller inte. Kropparna kan röra sig vardagligt och realistiskt eller mer som dans. Ibland kan det gå fort, ibland långsamt. Prova också att göra sakerna i viss ordning. T.ex: Person 1 kommer in, sätter sig ner, andas ut. Person 2 och 3 kommer in från höger, tittar sig omkring, får syn på person 1 och går dit. Testa sedan att ändra i ordningen så t.ex. person 2 och 3 redan är på scenen när person 1 kommer in. Ibland är det regissören

som kommer med förslag på hur saker ska göras, ibland kan det vara en av skådespelarna. Regissören tittar noga och hjälper skådespelarna komma ihåg vad de ska göra och hur det ska göras, exempelvis med en viss känsla eller ett visst tempo.

- ✓ Efter ett tag bestämmer regissören tillsammans med gruppen vilka val som fungerar bäst för scenen ni vill göra. Bestäm precis hur scenen ska spelas och var noga med detaljerna. Vem kommer in när, från vilket håll? Hur rör sig de olika karaktärerna? Vilka känslouttryck har karaktärerna? Vilka saker händer samtidigt? Var tittar de olika karaktärerna och när gör de det? Alla val ni gör berättar något för publiken.
- ✓ Repetera, repetera, repetera så alla vet vad de ska göra. Regissören är ögat utifrån som ser till att allt går rätt till.
- ✓ När alla grupper känner sig redo samlas ni och turas om att spela upp era scener. Gör ert bästa för att vara en uppmärksam publik och rikta fokus mot gruppens olika konstnärliga val. Och glöm inte att applådera när scenen är slut!

REFLEKTERA DÄREFTER TILLSAMMANS

- Hur gjorde ni under repetitionerna?*
- Hur var det att testa olika sätt att spela scenen på?*
- Hur kom ni fram till den slutgiltiga versionen?*
- Hur upplevdes det att vara den som ger regi?*
- Hur var det att få regi?*
- När ni såg era klasskompisars scenframträdanden, la ni då märke till vilka konstnärliga val gruppen gjort?*
- Vad gjorde de på scenen och hur gjorde de det?*

QUIZ – Att göra en OPERA



	1	X	2
1. Vad heter den opera som Pija och Niklas skapat tillsammans?	Var är osten?	Var är tallriken?	Var är smörgåsen?
2. Vad är en vibrafon?	Ett melodiskt slagverksinstrument	En väldigt gammal flöjt	Ett ovanligt slagverksinstrument.
3. Hur länge har kvinnan Gunnel Laurin bott i garderoben?	50 år	60 år	70 år
4. Varifrån får Niklas sina idéer när han skriver musik?	Från slagverk	Från fåglar	Från sångröster
5. Hur länge repeteras en operaföreställning?	Ungefär 6 veckor	Ungefär en månad	Ungefär 10 veckor
6. Vilken sak finns ovanpå den lilla spisen i Pijas scenografimodell?	En liten blomma	En liten mixer	En liten katt
7. När börjar Mats att planera inför en föreställning?	3 månader innan föreställningen har premiär	1 år innan föreställningen har premiär	3 år innan föreställningen har premiär
8. Vad gör en regissör?	Arbetar med ljud och ljus	Arbetar med hur en föreställning ska berättas och formas konstnärligt	Arbetar som skådespelare
9. Niklas visar hur trum-pinnarna ska vara – hur?	En ska ligga på skinnet, och en ska slå på den andra	Båda ska slå jättehårt på skinnet	En ska ligga på skinnet och en ska slå på cymbalen
10. Vad är ett libretto?	Musiken till en opera	Texten till en opera	Dansen till en opera

